

תוכנית הלימודים – השכלה כללית:

מחשבת ישראל

רציונל מחשבת ישראל ומשמעותה במערכת החינוך הממלכתית

דו"ח ועדת שנהר (1994) ממליץ שמקצועות היהדות הנלמדים בבתי הספר הכלליים, "לא רק יציגו את העבר, אלא יתרמו להתמודדות, למעורבות ולבניין של השקפת עולם".

ברוח זו, **מחשבת ישראל** היא פרי הניסיון המתמשך של הוגים יהודיים בכל הזמנים לפרש **מחדש** את היסודות העיוניים של המסורת והתרבות היהודית, ולהתמודד עם האתגרים שהיא מציבה בפני כל דור ודור. היא מהווה מצע רעיוני לקיום דיאלוג פתוח עם המורשת התרבותית של עם ישראל, לבחינה ביקורתית שלה ולשיח יצירתי וחדש בעקבותיה.

מחשבת ישראל מקיפה את מכלול היצירה היהודית על כל גווניה, זרמיה ותקופותיה – ממחשבת המקרא, דרך מחשבת חז"ל, הפילוסופיה של ימי-הביניים, ספרות הקבלה והחסידות, הגות העת החדשה, ההגות הציונית והיצירה הישראלית בת זמננו – וכן את הרב-שיח שהיא מקיימת עם מחשבת העמים.

נושאי הלימוד מעלים דיונים בשאלות ערכיות וקיומיות המעסיקות את הפרט ואת הציבור בזמננו, ומספקים ידע וכלים להתמודדות אישית ולעיצוב זהות. ההוגים הנלמדים משמשים מופת לגיבוש השקפת עולם שיטתית ומנומקת. מגוון המגמות, הזרמים והעמדות מזמן לתלמידים מפגש עם ריבוי פניה של היהדות, ומעודד סובלנות ופתיחות גם לשונות בחברה הישראלית בת זמננו.

מטרות מרכזיות בהוראת מחשבת ישראל

1. לחזק בתלמידים את הזיקה ותחושת השייכות אל תרבותם.
2. להפגיש את התלמידים עם הוגים, יצירות מופת וסוגיות מרכזיות במחשבה היהודית, שהן רלוונטיות לזמננו ובעלות משמעות קיומית לעולמם של התלמידים.
3. לעורר בתלמידים עניין ומוטיבציה לקחת חלק פעיל בהמשך היצירה היהודית, תוך פיתוח חשיבה ביקורתית וחיזוק יכולתם לנקוט עמדה אישית ולקיים דיאלוג עם דעות אחרות.
4. לחשוף את התלמידים לשיח הבין-דורי הקיים בתוך התרבות היהודית.
5. לחשוף את התלמידים ליחסי הגומלין בין התרבות היהודית והתרבות הכללית.

סילבוס ותכנים

ספר הלימוד בשיעורים יהיה **מעגלי שייכות: זהות יהודית בעולם משתנה**, בהוצאת מכון שלום הרטמן. ספר הלימוד מבוסס על תיאוריה פרי הגותו של הרב ד"ר דניאל הרטמן לפיה, בעידן המודרני, עקב החילון וערעור מעמדה של הדת בחיי האדם, כמו גם שינויים שחלו בתרבות האנושית בעקבות הופעת התיעוש והטכנולוגיה, הפכה הזהות האישית מורכבת מבעבר. כעת, אדם יכול להגדיר את זהותו באופנים שונים והוא נקשר אל זהות קבוצתית באמצעות זיקות מגוונות, המכונות "מעגלי שייכות". הרטמן מציע שישה מעגלי שייכות המגדירים זהות חברתית ובכלל זה זהות פרטית: מעגל המשפחה, מעגל הערכים ואורחות החיים, מעגל הזיכרון, מעגל האחריות ההדדית והמעורבות, מעגל

המקום ומעגל הייחודיות, השפה והסמלים. במהלך השנה, ידונו התלמידים במשמעות הזהות היהודית דרך התבוננות במעגלי השייכות הללו.

בנוסף, ישולבו בלימוד גליונות "חלונות חג" שמטרתם דיון בשאלה פילוסופית העולה מסמליו של החג ומשמעותיו. את יחידה זו נעבה בהגות מן הפילוסופיה הכללית במטרה להדגיש את יחסי הגומלין בין התרבות היהודית והתרבות הכללית, מימות המקרא, דרך חז"ל, הגות ימי הביניים וכלה בעת החדשה. לאור העובדה שתלמידינו לומדים אמנות ומתעסקים רבות בשאלת ההשפעות התרבותיות על האמן, חשוב לנו להראות כיצד תרבות ישראל אינה נוצרת בואקום, אלא נמצאת בדיאלוג ובמתח מול תרבויות אחרות. כפי שצוין במטרות המקצוע, יחידות הלימוד יכללו השוואה בין תקופות שונות בתרבות היהודית ושילוב של מקורות מן התרבות הכללית במטרה להראות שני צירים הקיימים ביצירה היהודית לדורותיה: אנכי ואפקי. הציר האנכי מבטא את האופן שבו התרבות היהודית מייצרת שיח בין דורי אשר במסגרתו, דורות מאוחרים מגיבים, מפרשים ומתפלמסים עם אבותיהם התרבותיים. הציר האפקי משקף את יחסי הגומלין בין התרבות היהודית והתרבות הכללית, מהפולמוסים הקיימים בין השתיים ומההשפעות שלהן זו על זו.

קהל היעד

מחשבת ישראל תלמד השנה כמקצוע חובה בכיתות י'.

פרופיל המורה ותחום התמחותו

את המקצוע מלמדות בכיתות י' מורות בוגרות תוכנית "אופקים" ללימודי היהדות כתרבות, תוכנית מצטיינים להכשרת מורים למחשבת ישראל, הפועלת במסגרת החוג ללימודי התרבות העברית באוניברסיטת תל אביב.

דרכי ההוראה הייחודיות

לימודי מחשבת ישראל מבוססים על קריאת מקורות ופרשנותם. לפיכך, מרבית השיעורים כוללים דיון ושיח כיתתי ולכן, מעבר להקניית כלים לביטוי עצמי בכתב ובעל פה, התלמידים מתנסים בתרבות דיון וביצירה פרשנית. לכך יש להוסיף, את הלימוד הבית מדרשי הכולל לימוד בחברותות, באירועי שיא, על פי בחירת המורה או החלטת הצוות.

כיון שתלמידינו לומדים אמנות, אנו משלבות לימוד חוויתי ויצירתי כגון מדרשי תמונה על ידי תרגילי צילום בעקבות המקורות שנלמדו, צפייה בסרטים ככלי לישום התיאוריות שנלמדו, האזנה למוזיקה ולשירים מולחנים בעקבות הנושאים הנלמדים ועוד.

דרכי הערכה

במהלך השנה יתקיימו שני מבחנים (מבחן בכל מחצית). אולם, עקר ההערכה יהיה בסגנון הערכה חלופית שתכלול עבודות אישיות הדורשות הבעת עמדה, עבודות פרשנות יצירתיות ועבודות בזוגות כהמשך ללימוד בחברותות.

מתן אפשרויות בחירה מתוך מספר חלופות

כפי שניתן לראות במטרות שצוינו בתחילת המסמך, מקצוע מחשבת ישראל שם לו למטרה לפתח חשיבה ביקורתית ולקיים דיאלוג בין דעות שונות ואף מנוגדות. בהתאם לכך, מהלך הלימוד לאורך השנה מתבסס על דיונים שמעמיתים עמדות שונות בנוגע לסוגיות היסוד הנלמדות. על פי רוב, כל נושא ילמד דרך השקפותיהם השונות של מספר הוגים. לאחר מכן, ידונו התלמידים באלטרנטיבות אליהן נחשפו ואף ידרשו לגבש עמדה אישית מתוך המשך הדיאלוג עם חומר הלימוד.

תכנון שנתי של השיעורים:

מחשבת ישראל – מעגלי שייכות

מחצית ראשונה – 30 שיעורים	
שיעור	מריה מגדלנה – הפרדוקס של ספינתו של תזאוס
6 שיעורים	דטרמיניזם מול חופש בחירה – אבות דרבי נתן, שפינוזה, ר' נחמן ולאה גולדברג
3 שיעורים	זהות – בירור המושג, פרום ודרייקורס.
4 שיעורים	עולם מאוחד מול זהות ייחודית – אוניברסליות ופרטיקולריות – סיפור מגדל בבל ופרשנותו של ישעיהו ליבוביץ, imagine ג'ון לנון.
6 שיעורים	זהות יהודית במבחן – בג"ץ האח דניאל – רקע, עמדות השופטים ודין בתיאורית מעגלי השייכות לאור המקרה.
16 שיעורים	מעגל המשפחה מול מעגל השקפת עולם ואורחות חיים <ul style="list-style-type: none"> • מבוא + אבי היה אלהים / יהודה עמיחי • מקורות מקראיים – בראשית י"ב, שמות א, שמות י"ט. • ריה"ל – ההיסטוריה המשפחתית של עם ישראל: "הענין האלוהי" כפי שהוא נדון בספר הכוזרי. • רמב"ם – גילוי האל כתשתית האומה: המדרש ממשנה תורה על גילוי האל של אברהם. • משל המערה. • צפיייה במטריקס ועריכת השוואה בין דמויותיהם של אברהם במדרשו של הרמב"ם, האסיר ממשל המערה וניאו. • "חטא ישראל, אף על פי שחטא, ישראל הוא": שו"ת רש"י ושו"ת חת"ם סופר.
מחצית שניה – 30 שיעורים	
9 שיעורים	מעגל הזכרון זכרון מול שכחה <ul style="list-style-type: none"> • משנה: "בכל דור ודור חייב אדם" • שירו של עמיחי "שהר הזכרון יזכור במקומי" • תוספתא "חיים עם זכרון"

	<ul style="list-style-type: none"> • מהפכה ומסורת / ברל כצנלסון <p><u>זכרון מכונן</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • אושוויץ או סיני / דוד הרטמן • מגילות האש / אבא קובנר (כולל לימוד המדרש מהירושלמי)
5 שיעורים	<p><u>מעגל האחריות והמעורבות</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • ארבעת הבנים מההגדה של פסח וארבע הבנות – פרשנות פמיניסטית • שותפות גורל / הרב יוסף דב סולובייצ'יק (כולל אזכור של "סולדיריות לנוכח איום" של ז'אן אמרי • שמונה מעלות הצדקה מתוך משנה תורה הרמב"ם
5 שיעורים	<p><u>מעגל המקום</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • הציונות וארץ ישראל הרצל מול עמוס עוז (כולל אזכור של בראשית י"ב) • ייחודיותה וקדושתה של ארץ ישראל: ריה"ל מול ישעיהו ליבוביץ (קדושה עצמית מול קדושה אמצעית)
6 שיעורים	<p><u>מעגל הייחודיות, השפה והסמלים</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • על הייחוד היהודי / ברוך שפינוזה
5 שיעורים	<p>חרות או חירות? היחס בין דין וחוסד, המתח שבין החובה הפורמאלית לציית לחוקים מחד גיסא, ובין הצו הפנימי המביא להתנהגות ספונטנית מאידך גיסא – תלמוד בבלי, מנדלסון, ליבוביץ, נתן זך</p>

להלן חלוקת הציון השנתי במחשבת ישראל:

30%- תפקוד בכיתה (השתתפות [15%], הבאת ציוד [5%], נוכחות [5%] הגעה בזמן והתנהגות [5%]).

30%- עבודות (תתבקשו להגיש מספר עבודות לאורך השנה, כאשר על העבודות לא ינתן ציון אלא הערות. המטרה היא שתתמקדו בהערות ולא בציון וכך תשתפרו. מי שמגיש יקבל 100 ומי שלא הגיש יקבל 0. באופן כזה, מי שיגיש את כל העבודות יקבל 30 נקודות מתוך הציון השנתי ומי שלא יגיש, יתחיל מ-70. כמובן, על העבודות להיות מקוריות ולא מועתקות וצריך להיות ניכר שהושקעה בהן מחשבה). צורת הערכה זו משקפת את הדיאלוג שיושב בבסיס המקצוע כך שהדין והשיח הם לא רק המתודה המרכזית בשיעור, כי אם גם בלימוד ובקשר שבין המורה והתלמידים.

40%- מבחנים (יהיו השנה שני מבחנים. המבחן הראשון יהיה במשקל 10% והשני יהיה מבחן מסכם ולכן משקלו יהיה 30%).

"איזה הוא חכם? הלמד מכל אדם, שנאמר: "מכל מלמדיי, השכלתי" [משנה, מסכת אבות, ד, א]

שנת לימוד פוריה ומאתגרת,

צוות מחשבת ישראל